

Izvorni znanstveni članak
316.75(497.5):323.1
323.1(497.5)

Nacionalni osjećaj

MIROSLAV VUJEVIĆ*

Sažetak

Autor analizira denotativno, konotativno i metrijsko značenje pojma nacionalnog osjećaja. Potom govori o nacionalnom osjećaju Hrvata koji su imali dosta problema vezanih za nacionalnu identifikaciju. Njihovo rodoljublje bilo je usmjeravano prema stvaranju vlastite države. Zbog toga su optuživani za nacionalizam, šovinizam i genocidnost. Usprkos tome, odlučili su se za svoju državu, obranili je od oružane agresije brojčano i tehnički neusporedivo jačeg neprijatelja zahvaljujući socijalnoj integraciji kroz domoljublje i rodoljublje. Međutim, zbog stalnog pritiska, uz nacionalni se osjećaj nametnuo osjećaj krivnje, pa je jedan dio Hrvata usvojio i negativnu nacionalnu identifikaciju.

Usprkos fizičkoj sili velikih i moćnih država, nacionalni osjećaj dovodi do dramatičnog raspadanja kolonijalnih carstava i višenacionalnih država. U tom sukobu između fizičke sile i duhovne moći (Posavec, 1995.) nacionalni se osjećaj više politički obilježava nego što se politologijski objašnjava, pa se uz njega vezuju posve različita značenja. Ovom prilikom upozorit ćemo na razlike u denotativnom, konotativnom i metrijskom značenju ovog pojma. Isto tako, upozorit ćemo na uzroke i političke posljedice tih razlika u shvaćanju, s posebnim osvrtom na političke prilike u Hrvatskoj.

1. DENOTATIVNO ZNAČENJE

Nacionalni osjećaj označava emocionalnu povezanost s nacijom. Budući da označava subjektivnu orijentaciju u politici, nacionalni osjećaj spada u područje političke kulture. Verba (1965.) smatra da je politička kultura najvažnija odrednica političkog ponašanja. Sastoji se od četiri dimenzije:

1. nacionalne identifikacije
2. političke identifikacije
3. identifikacije s političkom vlašću i

*Miroslav Vujević, redovni profesor Fakulteta političkih znanosti u Zagrebu na predmetu Metodologija znanstvenog istraživanja.

4. političke participacije.

Nacionalni osjećaj je ono što Verba naziva nacionalnom identifikacijom. Verba je Amerikanac, stoga nacionalnu identifikaciju vidi u emotivnoj povezanosti s državom, domovinom. SAD su u etničkom smislu heterogena politička zajednica, pa socijalnu integraciju postižu razvijanjem domoljublja. Tamo društvenu povezanost nije moguće temeljiti na rodoljublju. U Europi je situacija drukčija. Europske su države uglavnom etnički homogene i zovu se imenom matičnog naroda. U njima se socijalna integracija može zasnivati na domoljublju i rodoljublju.

Svaki je narod osobit s obzirom na povijest, jezik, kulturu, svijest o zajedništvu i teži vlastitoj državi. Narodi bez države ili njihovi dijelovi u drugim državama imali su velikih problema u očuvanju svoga identiteta. Stoga svaki narod teži političkom subjektivitetu (državi) kako bi zaštitio svoj identitet. Zbog toga su etnički složene države nestabilnije, a nacionalne su države stabilnije jer socijalnu integraciju postižu kroz rodoljublje i domoljublje.

U stvaranju vlastite države svi narodi nisu imali jednakog uspjeha. Najčešće su veći i jači imali više uspjeha. Jače se države nisu zaustavljale na prostornim granicama svojeg etniciteta, pa su u granice svoje države uključivale druge etničke zajednice, potiskujući im kulturni identitet. Što je kulturni identitet više potiskivan, više je jačala težnja za vlastitom državom. To je dovodilo do ratnih sukoba u kojima su pobjeđivali jači, ali se time nisu rješavali problemi. Stoga su se ratni sukobi nastavljali još većim intenzitetom. Nakon prvog svjetskog rata izbija drugi, znatno gori. U eventualnom trećem male su šanse za preživljavanje i eventualnom pobjedniku, stoga se moraju tražiti nova rješenja.

Europske države usvajaju načelo o nepromjenljivosti granica. Budući da se državne granice ne poklapaju s etničkim granicama, usvaja se i načelo o zaštiti nacionalnih manjina i etničkih zajednica. Povezivanjem ovih načela, nacionalnim manjinama i etničkim zajednicama osigurava se identitet i izvan matične države. Na taj se način demokratizacijom omogućuje svakoj državi da svim građanima omogući socijalnu integraciju kroz domoljublje i rodoljublje.

Usvajanje načela o nepromjenljivosti granica mnoge je narode ili njihove dijelove zateklo u okvirima višenacionalnih država. Te države imaju niz zajedničkih obilježja. To su istočnoeuropske, socijalističke i nedemokratske države, u kojima je državna vlast štitila najveću naciju. Ostale nacije, ako su formalno i priznate, u stvarnosti su bile potiskivane. U njima se društvena integracija održavala državnom represijom i ideologijom proleter-skog internacionalizma. Urušavanjem socijalizma raspadaju se i stvaraju samostalne nacionalne države.

Tako Europu istodobno zahvaćaju dva, prividno suprotna, procesa. Zapadnu Europu obilježava integracija, a istočnu dezintegracija. Oba procesa

su, zapravo, posljedica demokratizacije. U zapadnoj Europi slobodne zemlje teže povezivanju, a u istočnoj Europi neslobodne nacije teže osamostaljivanju. Previđa se da individualizacija prethodi integraciji pa se samo pričinja da rodoljublje vodi dezintegracijskim procesima. Rodoljublje se opiralo asimilacijskim procesima velikih, a štitalo identitet malih naroda. Zbog toga je ono imalo, ima i imat će veliku ulogu u demokratizaciji međunarodnih odnosa. Domoljublje je štitalo poredak velikih, ne vodeći računa o identitetu malih naroda. Zbog toga se uz ova dva izraza javljaju različita konotativna značenja.

2. KONOTATIVNO ZNAČENJE

Nacionalni osjećaj (nacionalna identifikacija) označava emocionalnu povezanost s državom i narodom pa se javlja kao domoljublje i rodoljublje. Budući da su veći narodi prije uspjeli stvoriti svoju nacionalnu državu, više im je odgovaralo socijalnu integraciju graditi na domoljublju, jer država automatski štiti kulturnu identifikaciju većinskog naroda. Ono što štiti politička vlast nema psihološku potrebu za zaštitom kao ono što ta vlast ne štiti. Zbog toga većinski narod u svakoj državi socijalnu integraciju potiče kroz domoljublje, a manjinski kroz rodoljublje.

U višenacionalnoj državi mali narodi se rodoljubljem bore protiv asimilacije, a optužuju se zbog dezintegracije. Zbog toga je, sa stajališta dominantne nacije, rodoljublje štetno i ima negativno konotativno značenje. U takvim državama pomoću domoljublja potiskuje se rodoljublje, pa domoljublje za nedominantne nacije ima negativno značenje. Prema tome, za vlast i velike nacije domoljublje ima pozitivno, a rodoljublje negativno konotativno značenje. Suprotno vrijedi za male nacije. A kako još uvijek živimo u svijetu koji su uredili veliki, uz rodoljublje općenito prevladava negativno konotativno značenje.

Zbog toga se u označavanju rodoljubnog osjećaja koristi mnogo izraza, kao što su: nacionalizam, šovinizam, nacizam, nacionalno sljepilo, nacionalno ludilo, nacionalni osjećaj, zdravi nacionalni osjećaj... Svaki, osim posljednjeg, ima negativno konotativno značenje. Da bi se rodoljublje riješilo negativnog konotativnog značenja, treba to posebno naglasiti, pa se obično kaže "zdravi nacionalni osjećaj". Ovaj izraz ima sličnu sudbinu kao i riječ "inteligencija" u socijalizmu. Kad se željelo riješiti negativnog konotativnog značenja trebalo je kazati "poštena inteligencija".

U vrijeme socijalizma u nas se često govorilo o nacionalizmu kao najvećem neprijatelju socijalizma. Nacionalisti su nazivani kontrarevolucionarima. Iz toga se vidi da je riječ "nacionalizam" imala izrazito negativno konotativno značenje. To pokazuju i rezultati istraživanja razumijevanja političkih izraza. (Vidi Tablicu 1.)

U Klaićevu Rječniku stranih riječi (1983.) i Enciklopediji Leksikografskog zavoda (1968.) nacionalizam se definira neprecizno kao reakcionarna buržoaska ideologija i politika. U vrijeme istraživanja to bi trebao biti točan odgovor, a za njega se odlučilo najmanje ispitanika. Najviše je odgovora da je nacionalizam omalovažavanje drugih i veličanje svoje nacije, što je zapravo značenje riječi šovinizam. Iako je u to vrijeme Ustavom zagarantirano slobodno ispoljavanje nacionalnih osjećaja, ipak je više od petine ispitanika takvo ponašanje razvrstalo u nacionalizam, koji je službena politika proglasila najvećim neprijateljem socijalizma. Politika unitarizma izjednačuje nacionalni osjećaj, nacionalizam i šovinizam, kako bi se prognilo sve nacionalno.

Tablica 1. NACIONALIZAM je:

Odgovori:	Broj ispitanika	%
Slobodno ispoljavanje nacionalnih osjećaja	158	20,8
Borba za oslobođenje porobljenih naroda	38	5,0
Pokret za udruživanjem različitih nacija	68	9,0
Reakcionarna buržoaska ideologija i politika	31	4,1
Omalovažavanje drugih i veličanje svoje nacije	400	52,6
Bez odgovora	65	5,5
Ukupno:	760	100

Izvor: Vujević, 1976.

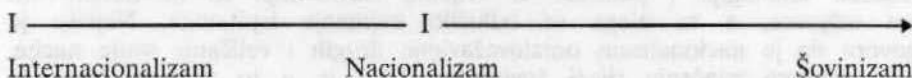
3. NACIONALNI OSJEĆAJ KAO VARIJABLA

Nacionalni osjećaj je izraz koji označuje promjenljivo obilježje. Promjenljiva obilježja nazivaju se varijablama. One mogu varirati kvalitativno i kvantitativno. Ako bi nacionalni osjećaj bio kvalitativna varijabla, trebalo bi odrediti modalitete njegovih varijacija i vidjeti u kakvom odnosu stoje nacionalni osjećaj, nacionalizam i šovinizam. Radi li se tu o modalitetima ili intenzitetima iste varijable ili su pak to različite varijable? Nacionalni osjećaj može varirati po intenzitetu. To znači da netko može imati manji ili veći nacionalni osjećaj (Nathanson, 1994.).

Sad se može postaviti pitanje teorijskih granica variranja intenziteta nacionalnog osjećaja, te nalaze li se nacionalizam i šovinizam na kontinuumu ove varijable. Kad se govori o nacionalnom osjećaju, često se spominju internacionalizam, nacionalizam i šovinizam. Obično se suprotstavljaju internacionalizam i šovinizam, pa se krajnje granice varijable nacionalni osjećaj označuju tim izrazima, a u sredini, bliže šovinizmu, mogao bi se naći nacionalizam. (Vidi grafički prikaz 1.)

Grafički prikaz 1. Nacionalni osjećaj

0 Zdravi nacionalni osjećaj +

Prema grafičkom prikazu, najmanji nacionalni osjećaj označavao bi internacionalizmom. Povećanje nacionalnog osjećaja vodilo bi nacionalizmu i šovinizmu, a smanjivanje internacionalizmu. Zdravi nacionalni osjećaj nalazio bi se između nacionalizma i internacionalizma. Dakako, po takvom shvaćanju zdraviji bi bio onaj nacionalni osjećaj koji je bliži internacionalizmu, a najzdraviji je kad ga nema, kad se utapa u internacionalizmu. Međutim, takvo metrijsko definiranje varijable nacionalni osjećaj odgovaralo je antinacionalnoj politici, ali ne i biti ove varijable.

Nacionalizam, šovinizam i internacionalizam nisu određeni intenzitetom nacionalnog osjećaja. Netko može imati nacionalni osjećaj jakog intenziteta i istodobno biti veliki internacionalist i protivnik šovinizma. Neki svaki nacionalni osjećaj nazivaju nacionalizmom, upozoravajući kako postoje dvije vrste nacionalizma: ofenzivni i defenzivni nacionalizam. Intenzitet nacionalnog osjećaja nije povezan s ofenzivnošću ili defenzivnošću nacionalizma. Hoće li nacionalizam biti ofenzivan ili defenzivan ovisi o nekim drugim obilježjima. Kod malih ugroženih nacija javljat će se defenzivni nacionalizam, a kod vlekkih ekspanzionističkih nacija javljat će se agresivni nacionalizam.

Agresivni nacionalizam lako se zaodjene riječju internacionalizam, pa se internacionalizmom često proglašava borba protiv defenzivnog nacionalizma. Budući da čovječanstvo obilježava mnoštvo nacija, internacionalizam je afirmacija i povezivanje, a ne negiranje nacija. Pod krinkom internacionalizma javlja se agresivni nacionalizam. Govorilo se kako radnik nema domovinu, a istodobno se pjevušilo: "Nit' je patka, nit' je guska, već je ovo zemlja ruska". U krilu tako shvaćenog internacionalizma razvila se teorija ograničenog suvereniteta koja dovodi do intervencije u Mađarskoj 1956., u Čehoslovačkoj 1968. godine...

Agresivni nacionalizam velikih pripajao je male narode u svoju državu. Zato velike države problem Čečenije proglašavaju unutarnjim problemom Rusije. Rusi oružano interveniraju na odluku jednog naroda (ne nacionalne manjine!) o osamostaljenju malog naroda kojeg su prije stotinjak godina osvojili. Pri tom ruski predsjednik Jeljcin cinično optužuje čečenskog vođu Dudajeva za genocid vlastitog naroda. A svijet velikih pred strašnim zločincima samo šuti, kao da se teško odlučiti između Jeljcinova "internationalizma" i Dudajevljeva "nacionalizma".

Jezik politike, dakle, ne teži toliko stvarnom opisu stanja, koliko je u funkciji ostvarivanja političkih ciljeva. Istinitim se proglašavaju premise poželjnog ponašanja, tako da iste riječi dobivaju različita značenja. Nacio-

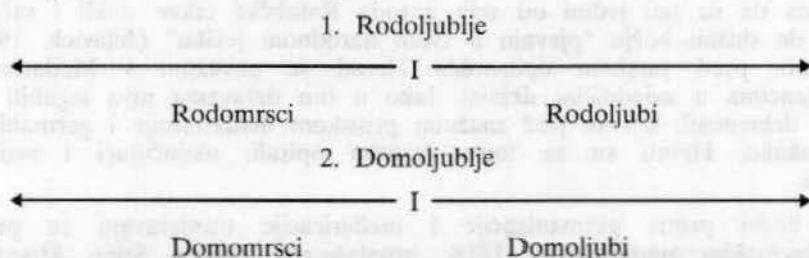
nalizam ne znači isto za Ruse i Čečence. Tako je i s drugim izrazima, kao što su šovinizam, internacionalizam i nacionalni osjećaj. Te razlike nisu samo u konotativnom već i u denotativnom značenju. Tako u političkom govoru često dolazi do iskrivljivanja značenja (Ivas, 1988.) i do krivih procjena situacija. U borbi za slobodu preuveličavali su se zločini malih naroda, a istodobno su se prešućivali zločini uzimanja njihove slobode i oni koji su učinjeni prilikom uzimanja njihove slobode.

U traganju za pravim značenjem izraza "nacionalni osjećaj" upozorili smo na razlike u shvaćanju tog izraza koji se često miješa sa značenjem nacionalizma, šovinizma, a suprotstavlja riječi internacionalizam. Međutim, metrijski gledano, nema opravdanja za miješanje značenja ovih izraza, jer se nijedan od njih ne nalazi na kontinuumu varijable nacionalni osjećaj. Najmanji intenzitet nacionalnog osjećaja nije granična vrijednost ove varijable koju bismo mogli nazvati internacionalizmom. Isto tako, povećanjem nacionalnog osjećaja ne dolazi se do nacionalizma i šovinizma (Nathassonn, 1994.). Može netko imati jak nacionalni osjećaj, ne biti nacionalista i šovinista i istodobno biti veliki internacionalista. Prema tome, nacionalni osjećaj, internacionalizam, nacionalizam i šovinizam različite su varijable.

Nacionalno se ne suprotstavlja internacionalnom, jer čovječanstvo bitno obilježava kulturni i nacionalni pluralizam. Svaka nacija je dio čovječanstva pa je zaštita svakog kulturnog i nacionalnog identiteta afirmacija biti čovječanstva. Bez nacionalnog nije moguće internacionalno. Internacionalizam nije nadnacionalizam te je moguć samo u nacionalnom pluralizmu. Potiranje nacionalnog i kulturnog pluralizma nije ništa drugo nego agresivni nacionalizam "velikog brata".

Nacionalni osjećaj je stupanj emocionalne identifikacije s vlastitim narodom i državom. On obuhvaća dvije varijable intenziteta. Međutim, moguće je i odricanje od takve identifikacije, te i to odricanje može varirati po intenzitetu. Prema tome, rodoljublje i domoljublje su dvije bipolarne varijable koje mogu varirati od nule prema maksimalnom rodoljublju i domoljublju i od nule do maksimalnog odricanja od rodoljublja i domoljublja. (Vidi grafički prikaz 2.)

Grafički prikaz 2. Nacionalni osjećaj

Prema tome, nacionalna identifikacija može biti pozitivna i negativna, kako u rodoljublju tako i u domoljublju. Normalno je da pripadnik nekog naroda osjeća pripadnost svom narodu. Međutim, nije normalna negativna identifikacija sa svojim narodom, ali je ipak moguća pod pritiskom povijesnih okolnosti (Boesi, 1986.). Mali su narodi bili pod vlašću većih naroda koji su potiskivali njihovo rodoljublje i poticali negativnu identifikaciju s obzirom na rodoljublje.

Moguća je negativna identifikacija s obzirom na domoljublje. Ako je država nekom narodu ili nacionalnoj manjini loš dom, u kojem se potiskuje njihov nacionalni i kulturni identitet, smanjit će se domoljublje, a povećati rodoljublje. Kad nema podudarnosti između rodoljublja i domoljublja dolazi do krize u nacionalnoj identifikaciji. Mali narodi u nedemokratskim i etnički složenim državama negativno se identificiraju prema domoljublju. To povećava njihovo rodoljublje, što dovodi do većeg pritiska na njihov nacionalni i kulturni identitet. To povratno smanjuje njihovo domoljublje. Tako se ciklički povećava nestabilnost takvih država, koje se na kraju raspadaju. Na prostoru složenih država, koje nisu uspjele uskladiti domoljublje i rodoljublje, nastaju nove države.

Nastanak takvih država najčešće ne podržavaju velike, a podržavaju male države. Velike ne podržavaju zato što u svojim granicama imaju male narode ili njihove dijelove koji se bore za svoj politički i kulturni identitet. Velike države, osim toga, imaju manje problema što je manje subjekata u međunarodnim odnosima. Male države podržavaju nastanak malih država, jer time podupiru načelo vlastite opstojnosti. Stoga velike države (narodi) u nacionalnoj identifikaciji više potiču domoljublje, a male države (narodi) rodoljublje.

4. NACIONALNI OSJEĆAJ U HRVATA

Hrvati su mali narod i u povijesti su duže bili u tuđoj, nego u vlastitoj državi. Zbog toga su bili ugroženi, a to je utjecalo na povećano rodoljublje. Osim toga, Hrvati su vrlo rano imali svoju državu i izrazit kulturni identitet (jezik i pismo). Što je jači kulturni identitet, jača je i svijest o potrebi njegova očuvanja. O snazi kulturnog identiteta Hrvata govori činjenica da su oni jedini od svih naroda Katoličke crkve stekli i sačuvali pravo da službu božju "pjevaju u svom narodnom jeziku" (Jelavich, 1992.). Međutim, pred turskom opasnošću Hrvati se povezuju s Mađarima i Austrijancima u zajedničku državu. Iako u tim državama nisu izgubili elemente državnosti, bili su pod snažnim pritiskom mađarizacije i germanizacije. Dakako, Hrvati su se tome žestoko opirali, uključujući i oružane pobune.

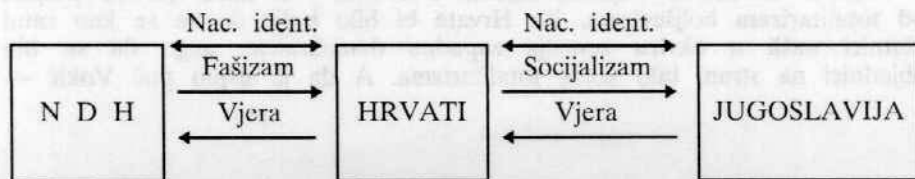
U borbi protiv germanizacije i mađarizacije usmjeravaju se prema južnoslavenskim narodima i 1918. proglašavaju državu Srba, Hrvata i

Slovenaca koja se pod istim imenom pripaja Srbiji. Zbog jezične sličnosti i majorizacije Srba koji su “Hrvate držali dijelom srpskog naroda” (Jelavich, 1992., str. 218) tada počinje najteže razdoblje Hrvata vezano uz nacionalni i kulturni identitet. Prvi put u svojoj povijesti Hrvati gube sve elemente državnosti (Sabor), a u nacionalnom smislu proglašavaju se jednim od plemena trojednog naroda. Hrvatski jezik smatra se srpskim. I kad se naziva hrvatski ili srpski nameće se srpski sadržaj, kako u jeziku tako i u svim dimenzijama nacionalne identifikacije. Hrvati pružaju otpor nasilnoj srbizaciji, ali u izrazito nedemokratskoj državi nailaze na opće nasilje koje dovodi čak do organiziranog ubojstva hrvatskih predstavnika u beogradskoj skupštini. Nakon toga se uvodi diktatura, a država dobiva novo ime — Jugoslavija.

I dalje se potire nacionalni i kulturni identitet Hrvata, a srbizacija se nastavlja pod vidom jugoslavenstva. To još više povećava rodoljublje i otpor Hrvata prema Jugoslaviji. Uoči drugog svjetskog rata Srbi popuštaju Hrvatima, kako bi sačuvali Jugoslaviju. Dolazi do sporazuma Cvetković — Maček i formiranja Banovine Hrvatske. Međutim, ni to nije moglo spasiti Jugoslaviju od rasula početkom drugog svjetskog rata. Kako bi lakše kontrolirao osvojeni prostor na okupiranim područjima Jugoslavije, Hitler osniva nacionalne države. Komunistička partija podiže ustanak s težnjom da obnovi Jugoslaviju, obećavajući rješenje socijalnih i nacionalnih problema.

U drugom svjetskom ratu hrvatski se narod našao u najsloženijoj situaciji, u konfliktu višestrukog privlačnja i višestrukog odbijanja. U opredjeljivanju između Hrvatske i Jugoslavije na obje strane bilo je više negativnih, nego pozitivnih motiva. Rodoljublje i domoljublje usmjeravalo je hrvatski narod i prema hrvatskoj državi i prema Jugoslaviji. Prema hrvatskoj državi usmjeravalo je većinom one koji su bili u okviru NDH. Dalmatince, Istrane, Međimurce i druge dijelove hrvatskog naroda koji su ostali izvan NDH i one koji se nisu mogli pomiriti s tim, nacionalna identifikacija je usmjeravala prema obnovi Jugoslavije, jer je Komunistička partija u obnovljenoj Jugoslaviji obećavala rješenje nacionalnog pitanja. Prema tome, u drugom svjetskom ratu i na jednoj i drugoj strani bilo je hrvatskih domoljuba i rodoljuba. Politička identifikacija odbijala je hrvatski narod od fašizma (NDH), a usmjeravala prema socijalizmu (Jugoslaviji). Vjerska identifikacija usmjeravala je prema NDH, a odbijala od ateističke, socijalističke Jugoslavije. Komunisti su tada pjevali: “Mi nosimo kapu sa tri roga i borimo se protiv boga”. Ovu konfliktnu situaciju prikazat ćemo grafički.

Grafički prikaz 3. Konflikt Hrvata u drugom svjetskom ratu

Hrvatski se narod ponajviše zbog antifašizma u većini odlučio za obnovu Jugoslavije. Osim toga, opredjeljenje za Jugoslaviju bilo je motivirano socijalizmom, ateizmom, rodoljubljem, domoljubljem, a i negativnom identifikacijom s obzirom na hrvatsko rodoljublje i domoljublje. Komunistička partija Jugoslavije instrumentalizirala je nacionalni osjećaj u borbi za obnovu Jugoslavije. Opredjeljenje hrvatskog naroda za ND Hrvatsku bilo je motivirano rodoljubljem, domoljubljem, vjerom, antikomunizmom, a ponajmanje fašizmom. Fašizam se pokušao instrumentalizirati u svrhu ostvarivanja nacionalne identifikacije. Nažalost, fašizam je uspio instrumentalizirati nacionalnu identifikaciju Hrvata u svoje svrhe.

Pobjedom antifašističke koalicije dio hrvatskog naroda koji se vezao za NDH vojnički je poražen. On se optužuje zbog fašizma, iako se najvećim grijehom smatra razbijanje Jugoslavije i uspostavljanje Nezavisne Države Hrvatske. Iako je većina hrvatskog naroda bila na strani pobjednika u obnovljenoj Jugoslaviji, on postaje gubitnik, jer sve što se odnosilo na hrvatski i katolički identitet proglašavano je klerofašizmom, čak i kod onih koji su se borili na strani antifašizma, dok se srpski fašisti (Četnici) pred kraj rata bez ikakvih problema priklanjaju antifašistima. Srpski fašizam nije predstavljao problem, jer je bio za obnovu Jugoslavije, a hrvatski jest, jer je bio protiv Jugoslavije, za nezavisnu državu Hrvatsku. Prema tome, problem nije bio toliko u fašizmu koliko u nacionalnoj identifikaciji Hrvata. Zato u obnovljenoj Jugoslaviji Hrvatska, da joj se u školama ni ime ne bi spominjalo, postaje "uža domovina", a socijalna integracija pokušava se postići indoktrinacijom u duhu "jugoslavenskog socijalističkog patriotizma" (Vujić, 1983.). Sve nacionalno proglašava se nacionalizmom, a nacionalizam najvećim neprijateljem socijalizma (kontrarevolucijom).

Nacionalna ugroženost jača nacionalni osjećaj, pa u Hrvatskoj dolazi do "masovnog pokreta" koji završava masovnim progonima Hrvata i smjenom hrvatskog političkog vodstva. Kako bi se političke napetosti smanjile, dolazi do ustavnih promjena 1974. godine. Unitaristi napadaju taj ustav kao ustupak nacionalizmu. Oni svugdje vide nacionalizam, pa su tada počeli govoriti i o nacionalizmu u jeziku. Potkraj osamdesetih dolazi do agonije socijalizma, koji se rušenjem berlinskog zida urušava i na prostoru bivše Jugoslavije.

U drugom svjetskom ratu hrvatski se narod našao između dva totalitarizma — fašizma i komunizma, pa nije imao priliku za rješavanje svoga nacionalnog problema. I na jednoj i na drugoj strani bilo je hrvatskih rodoljuba. Oni koji su se našli na strani fašizma vojno su poraženi, a oni koji su se našli na strani komunizma poraženi su u miru. Nijemci su izgubili rat, ali oni koji su potpali pod zemlje zapadne demokracije, dobili su u miru. Istočni su Nijemci izgubili i u ratu i u miru, jer su potpali pod totalitarizam boljševizma. Za Hrvate bi bilo bolje da su se kao ratni gubitnici našli u okviru zemalja zapadne demokracije, nego da su bili pobjednici na strani bilo kojeg totalitarizma. A da je uspio puč Vokić —

Lorković, mogli su se naći na strani pobjednika i u okviru zemalja zapadne demokracije.

Nestankom totalitarizma, nakon poraza fašizma i urušavanja komunizma hrvatski se narod napokon našao u prilici za rješavanje svoga nacionalnog pitanja. Uvođenjem višestranačke demokracije gotovo sve stranke u programu i nazivu ističu nacionalnu identifikaciju. Višestranački Sabor proglašava samostalnu državu Hrvatsku, a 94% građana Hrvatske na referendumu se izjašnjava za samostalnu državu Hrvatsku. Nacionalna identifikacija povezuje domovinsku i iseljenu Hrvatsku. Bastioni jugoslavenskog totalitarizma demokratski izabranu vlast u Hrvatskoj nazivaju fašistoidnom, a hrvatski narod genocidnim, kako bi nakon toga povelu oružanu agresiju na Sloveniju, Hrvatsku i Bosnu i Hercegovinu. Agresija na Hrvatsku započinje pobunom Srba u Hrvatskoj protiv samostalne Hrvatske. Potom se uključuje tzv. JNA, Srbija i Crna Gora. Ponovo se težnja Hrvata za samostalnošću izjednačuje s fašizmom i genocidom, iako to oni čine mirnim i demokratskim sredstvima.

Brutalna oružana agresija na Hrvatsku "opravdava" se ugroženošću "srpske braće" u Hrvatskoj od nacionalističkog, šovinističkog, fašističkog i genocidnog hrvatskog naroda. Posljedice tih laži bile su kao da su istinite (Kuvačić, 1993., Vujević, 1993.). Tek nakon razaranja Vukovara, osobito Dubrovnika, i njihove herojske obrane, dobar dio Hrvata i svijeta počeli su uvidati stvarne uzroke agresije. Iako goloruk, hrvatski se narod uspio suprotstaviti znatno brojnijoj i jednoj od tehnički najopremljenijih armija, zahvaljujući jedinstvu koje je zasnovano na rodoljublju i domoljublju. Socijalnoj koheziji građana Hrvatske znatno je pridonijela primitivna arogancija i svirepost srpsko-crnogorskog agresora.

Unatoč tome što je hrvatski narod u domovinskom ratu pokazao jaku nacionalnu identifikaciju, pretpostavili smo da je višestoljetni život u okviru tuđih država, osobito u jugoslavenskoj, ostavio tragove u nacionalnoj identifikaciji Hrvata. Da bismo to provjerili, u anketnom smo istraživanju tražili od 772 ispitanika da nam procijene svoju vezanost za čovječanstvo, Europu, Hrvatsku, regiju i hrvatsku naciju. Povezanost se procjenjivala na ljestvici od 1 do 5, gdje veći broj izražava veću povezanost. Rezultate u postocima donosimo u Tablici 2.

Tablica 2. Identifikacija građana Hrvatske s:

Intenzitet:	Čovječanstvom	Europom	Hrvatskom	Regijom	Nacijom
1	8,3	9,2	9,7	8,7	10,0
2	14,8	17,2	5,6	9,2	6,9
3	22,0	29,5	14,4	17,9	14,4
4	24,0	23,2	27,8	23,2	24,4
5	21,4	10,1	33,5	30,1	34,1

U socijalnoj identifikaciji građana Hrvatske najizraženije je domoljublje i rodoljublje. Između njih gotovo da i nema razlike u intenzitetu. Međutim, ipak se oko 10% ispitanika odlučilo za najmanji intenzitet povezanosti s hrvatskom domovinom i narodom. Za najslabiju identifikaciju s čovječanstvom, Europom i regijom izjasnio se manji postotak ispitanika. Budući da se u ratnim prilikama nacionalna identifikacija povećava, može se zaključiti kako u hrvatskom narodu postoje posljedice razaranja nacionalnog osjećaja.

Te se posljedice očituju u negativnoj nacionalnoj identifikaciji. To su oni koji se odriču pripadnosti hrvatskom narodu iako su porijeklom Hrvati. Oni se protive hrvatskoj državi. I oni koji se osjećaju Hrvatima i koji jesu za hrvatsku državu često izražavaju različite ograde i sumnje, pa kad govore o hrvatskoj nezavisnosti radije će reći hrvatska neovisnost da ne bi podsjećalo na NDH. Iako je sadašnja vlast demokratski izabrana na višestranačkim izborima, ljevičari (ali ne samo oni) strahuju da Hrvatska ne bi upala u desni totalitarizam pa najednom počese voditi brigu o poštivanju ljudskih prava, o slobodi medija, o decentralizaciji, zalažući se za regionalizam i autonomiju regija. Oni nastoje uspostaviti dijalog sa srpskim intelektualcima, daju intervjue u srpskim medijima s ciljem da uvjere agresora da Hrvati nisu fašistoidni i genocidni. Zbog nametnutog osjećaja krivnje previdaju da smo u ratu, da je četvrtina zemlje bila okupirana, da je tisuće poginulih i nestalih, da je desetine tisuća invalida domovinskog rata, da zbrinjavamo stotine tisuća prognanika i izbjeglica, da su razorene mnoge kuće, škole, gospodarski objekti, da je otežana prometna povezanost... Ima ih koji to ne previdaju, ali za to optužuju većinski politički sustav Hrvatske, a ne agresora na Hrvatsku. Po njihovu mišljenju, svega toga ne bi bilo da se održala neodrživa Jugoslavija i neodrživi socijalistički politički sustav.

Nadalje, iz rezultata istraživanja vidi se da je povezanost s regijom visoka, ali znatno slabija od domoljublja i rodoljublja. Povezanost s čovječanstvom i Europom je slabijeg intenziteta. Prema tome, moguće je istodobno biti povezan s različitim sredinama. Intenzitet jedne identifikacije ne mora isključivati ili smanjivati intenzitet druge identifikacije. Već povezanost za regiju ne umanjuje nacionalni osjećaj. Veći intenzitet nacionalnog osjećaja ne isključuje i ne umanjuje osjećaj povezanosti s Europom i čovječanstvom. Međutim, ograničavanje regionalne identifikacije može smanjivati domoljublje i rodoljublje. Ograničavanje rodoljublja i domoljublja može umanjiti vezanost za višenacionalnu državu, Europu i čovječanstvo, ovisno o tome odakle to ograničenje dolazi.

Antijugoslavenstvo Hrvata nastalo je zbog ograničavanja nacionalne identifikacije Hrvata u Jugoslaviji. To se provodilo fizičkom i simboličkom represijom tako da Hrvati uz osjećaj hrvatskog domoljublja i rodoljublja vezuju osjećaj krivnje zbog stalnog povezivanja hrvatskog rodoljublja i domoljublja uz nacionalizam, šovinizam, fašizam i genocidnost. Tako i u vlastitoj državi Hrvati imaju neslobodnu nacionalnu svijest (Vujević, 1972., 1992.). Neslobodna nacionalna svijest više je zahvatila one koji su u bivšim

režimima prošli kroz filter političke podobnosti. Njihovo ponašanje je potkrepljivano boljim položajem, posebno u vojsci, novinstvu, prosvjeti i društvenim znanostima. Osim toga, vojnici, novinari, prosvjetni i znanstveni djelatnici u društvenim znanostima bili su pod većim utjecajem jugoslavenskog političkog inženjeringa, pa se kod njih uz nacionalni osjećaj češće javlja osjećaj krivnje i negativna nacionalna identifikacija.

Kao što je totalitarizam ostavio posljedice u nacionalnoj identifikaciji, ostavio ih je i u obliku deficitarne demokratske političke kulture. Zbog toga se nacionalni osjećaj redovito veže uz nedostatak demokracije, iako je on odigrao izuzetnu ulogu u demokratizaciji svijeta, pomažući raspad kolonijalnih carstava i nastanak novih država. Stabilnost i razvoj novih država nije moguć bez demokracije. Zbog toga je potrebno uz nacionalnu identifikaciju promicati i demokratsku političku kulturu. Samo u demokratskoj, pluralističkoj Hrvatskoj svaki građanin i svaka društvena skupina naći će svoj dom, pa neće biti problema u nacionalnoj identifikaciji kroz domoljublje i rodoljublje.

ZAKLJUČCI

1. Nacionalni osjećaj sve više određuje političku kartu svijeta koja je bila određena fizičkom silom velikih i moćnih država. U dramatičnom raspadanju kolonijalnih carstava i višenacionalnih država, nacionalni osjećaj poprima različita značenja.

2. Nacionalni osjećaj je dimenzija političke kulture koja uključuje rodoljublje i domoljublje. Samo u vlastitoj državi narod svoju socijalnu integraciju može zasnivati na rodoljublju i domoljublju.

3. Zato svaki narod teži vlastitoj državi. U stvaranju vlastite države uspješniji su bili veći narodi. Stoga veći narodi u socijalnoj integraciji više koriste domoljublje. Mali narodi bez svoje države socijalnu integraciju mogu ostvariti jedino kroz rodoljublje. Rodoljublje malih naroda u složenim državama djeluje dezintegracijski, pa ga veliki narodi izbjegavaju. Rodoljublje stoga ima pozitivno konotativno značenje za male narode, a domoljublje za velike narode.

4. Rodoljublje i domoljublje su bipolarne varijable koje teorijski mogu varirati od nule prema maksimalnom rodoljublju i domoljublju te maksimalnoj mržnji prema svom narodu i državi. Na kontinuumu varijable rodoljublje i domoljublje ne nalazi se internacionalizam, nacionalizam, šovinizam, fašizam i genocidnost.

5. Hrvati su stari, ali mali narod koji je u povijesti imao dosta problema vezanih uz nacionalnu identifikaciju. To još više jača rodoljublje Hrvata i njihovu želju za ostvarivanjem vlastite države. Nakon velikog broja različitih pokušaja u devetstogodišnjoj povijesti, nakon poraza fašizma i

urušavanja socijalizma, Hrvati uspijevaju mirnim i demokratskim putem proglasiti samostalnu državu. Potom Srbi i Crnogorci oružano napadaju Hrvatsku, a goloruki se hrvatski narod uspijeva obraniti zahvaljujući najviše socijalnoj integraciji, zasnovanoj na rodoljublju i domoljublju.

6. Pod dugim pritiskom mađarizacije, germanizacije i srbizacije ostale su negativne posljedice u nacionalnoj identifikaciji Hrvata. Uz nacionalni osjećaj povezuje se nametnuti osjećaj krivnje, koji u jednom dijelu uzrokuje i negativnu nacionalnu identifikaciju.

LITERATURA

Bocsi de la Etjen: *Rasprava o dobrovoljnom ropstvu*, Filip Višnjić, Beograd, 1986.

Enciklopedija Leksikografskog zavoda, Zagreb, 1968.

Ivas, Ivan: *Ideologija u govoru*, Hrvatsko filozofsko društvo, Zagreb, 1988.

Jelavich, Charles: *Jugoslavenski nacionalizmi*, Globus, Školska knjiga, Zagreb, 1992.

Klaić, Bratoljub: *Rječnik stranih riječi*, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb, 1983.

Kuvačić, Ivan: O dometima jedne istraživačke strategije, *Revija za sociologiju*, broj 3—4, Zagreb, 1993.

Nathason, Stephen: Nacionalizam, patriotizam i tolerancija, *Filozofska istraživanja*, broj 53—54., Zagreb, 1994.

Posavec, Zvonko: Slom socijalizma i uspon nacionalizma, *Politička misao*, broj 1, Zagreb, 1995.

Pye W. Lucian, Verba Sidney: *Political Culture and Political Development*, Princeton University Press, Princeton, 1965.

Vujčić, Vladimir: Nekoliko teza o jugoslavenskom socijalističkom patriotizmu i vrijednosni odnos mladih prema tekovinama revolucije, *Pedagoški rad*, broj 9—10, Zagreb, 1983.

Vujević, Miroslav: Kulturno zaostajanje u hrvatskoj komunikaciji, *Trenutak hrvatske komunikacije*, Zagreb, 1992.

Vujević, Miroslav: Politička socijalizacija u programu osnovne škole, Fakultet političkih znanosti (doktorska disertacija), Zagreb, 1972.

Vujević, Miroslav: Problemi istine u hrvatskoj komunikaciji, *Trenutak hrvatske komunikacije*, Zagreb, 1993.

Vujević, Miroslav: *Razumijevanje društveno-političkih izraza*, Fakultet političkih nauka, Zagreb, 1976.

Miroslav Vujević

THE NATIONAL FEELING

Summary

The author analyses the denotative, the connotative and the metrical meaning of the term national feeling. Then he goes on to talk about the national feeling of Croats who used to have many problems connected with national identification. Their patriotism was channelled towards the creation of their own state. Because of that they were accused of nationalism, chauvinism and genocidal tendencies. Despite that, they opted for a state of their own, managed to defend it from the armed aggression of a numerically and technically incomparably stronger enemy, thanks to social integration brought about by patriotism and love of country. However, owing to the constant pressure, the national feeling was accompanied by a feeling of guilt so that one fraction of Croats adopted the negative national identification.